

**„Orczád verítékével” – a munka mint büntetés nálunk
és más nemzeteknél**

*Sipos Ferenc: Munkával kapcsolatos szankciók a magyar büntetőjogban
(HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2019, 375 oldal)*

A jogi szakirodalom ritkán tarthat igényt a szűken vett jogászai szakmán túlmutató érdeklődésre. Hiába szövi át mindennapjainkat a jog, akárcsak az orvostudomány vagy a nyelvészet, a „jogom van hozzá” jellegű kijelentésektől eltekintve a legtöbbször alig tudatosul, hogy mennyiféle jogi aktus teszi átláthatóbbá és kiszámíthatóbbá életünket. Az utca hétköznapi embere szerencsésnek mondhatja magát, ha nem tudatosul benne a jogszabályok létezése, amíg nem szegi meg véletlenül valamelyiket, és nem kap gyorsan gyorshajtásért csekket vagy késedelmes fizetési felszólítást. Ráadásul a jogi szakzsargon annyira idegen a köznyelvi normától, hogy még a társadalom- és

bölcsészettudományokban jártas olvasó is könnyen elveszíti érdeklődését pár oldal után.

Ha azonban életünket tágabb értelemben, annak társadalmi vetületeit is figyelembe véve szeretnénk megérteni, sokat segíthet egy-egy jogi kérdéskör –belépő szintű – ismerete. Sipos Ferenc, a Debreceni Egyetem jogi karának oktatója a büntetőjog egy kevésbé ismert, de általános figyelemre éppen egyedisége miatt érdemes témaköréről írta diszsertációját, amelyet az egyik legismertebb hazai jogi szakkiadó is publikálásra érdemesnek talált. A munkabüntetések, illetve a kevésbé szigorúan hangzó elnevezésű, munkával kapcsolatos szankciókról szóló, európai és történeti kitekintésben vizsgált ismertetése igen alapos munka. Szaknyelven „a munkával kapcsolatos joghátrányt magukba foglaló büntetések és intézkedések” bemutatására vállalkozik. (9)

Ez a szankciótípus jellegzetes, a többitől jól elkülönülő rendszert alkot, és a büntetési rendszerben azt az álláspontot követi, mely szerint, ha olyan igazán súlyos büntetések, mint a halálbüntetés vagy az életfogytig tartó szabadságvesztés sem rettentik el az elkövetőket kellő mértékben a bűncselekménytől, akkor igyekezzünk a reparatív, vagyis helyreállító jellegű szankciókat bevezetni. Természetesen egyfajta büntetéstípus

előnyben részesítése együtt jár az egész rendszer megújításával, hiszen a hatékonyság alapfeltételeként meg kell teremteni a végrehajtás jogi és infrastrukturális feltételeit is.

A közérdekű munka fogalma már évtizedek óta jelen van a magyar büntetőjogban, sőt a kiszabott büntetések egynegyede ilyen jellegű. A jóvátételi munkának mint új elemnek a bevezetése segít árnyalni is a különböző jellegű és célú munka jellegű szankciók közötti eltéréseket. E büntetéstípusnak a bőséges szakirodalmára támaszkodva és ezeket kiegészítve mutatja be Sipos Ferenc átfogó módon a munkabüntetéseket, kitérve az alapvető fogalmak meghatározására csakúgy, mint szankciórendszerbeli helyük meghatározására és a kapcsolódó elméleti kérdések megválaszolására.

A kötet alaposágának egyik legjobb példája, hogy a szó szoros értelmében „Ádámától és Évától” kezdi a történeti vázlatot. Ugyanis a munka fogalmának és az egyes kultúrák attitűdjének tisztázásához nemcsak az antik bölcselőket, hanem európai kultúránk másik forrását, a Bibliát is fellapozta. Az európai gondolkodásban mind a szabad görög polgárok által lenézett kétkézi munka, mind a Paradicsomból való kiűzetéssel – valamint az eredendő bűnnel és a halállal – együtt járó verejtékes munka büntetésként volt jelen. Ebben a hozzáállásban a reformáció polgári gyökerű munkatisztelete hozott változást, amelyre a felvilágosodás filozófiája és az ipari forradalmak korá-

nak közgazdaságtana is épült. A rab-szolgamunka és a bűn rabságának képzeihez képest az iparilag fejlett protestáns országok – Hollandia és Anglia – vezették be a munkát a csavargás szankcionálására a dologházak intézményével a városi polgárság igényeihez igazodva. Eközben a katolikus országok – köztük a felvilágosult osztrák császárok – széles körben alkalmazták a gályarabságot és a folyami hajóvontatást. Az utóbbi olykor politikai vagy felekezeti jellegű elrettentésként is, éppen a protestánsok ellen. Természetesen a jogi szakmunka is kitér a protestáns gályarabok esetére, bizonyítva erős szellemi kötődését Debrecenhez és a református hagyományokhoz. Éppen az ilyen – a jogértelmezés kérdéseihez szorosan nem tartozó, de olvasmányos kitérőivel válik érdekes és valóban informatív kiadvánnyá a kötet. Egyébként kitér Debrecen város törvényeire is, melyek között szintén találunk munkával kapcsolatos rendelkezéseket: mesterségtől való eltiltást az egyik oldalon, városi dolog, azaz fizikai munka elvégzését a másikon.

Feltűnően visszatérő elem, hogy mind az 1674-es pozsonyi véstörvényesék ítélete, mind az amszterdami városi tanács dologházat bevezető 1578-as rendelkezése a törvény szerint kiszabandó halálbüntetést „enyhítette” gályarabságra, illetve olyan tartós és nehéz fizikai munkára, mint a braziliai festőfa reszelése. Erről a munkaformáról kapta nevét az amszterdami dologház, a

Raspheus (Reszelőház). Az Alapvetés olyan széleskörű kultúrtörténeti adatokat gyűjt össze a munkabüntetések világából, melyek olvasása közben a laikus is elfelejtkezik arról, hogy éppen büntetőjogi szakmunkát tart a kezében. A szövegformálás igényessége is elismerést érdemel, ugyanis nemcsak a szakmai pontosság, hanem a változatos és könnyen követhető mondatformálás igényeinek is eleget tesz. Ez nemcsak a szerző bölcsészti képzettségének és széles körű olvasottságának köszönhető, hanem annak is, hogy jártas a média világában, és szem előtt tartja a horatiusi „dulce et utile” elvét is. Fontos tartalmakat élvezetesen talál.

Ennek a kettős minőségi mércének a szorosabban véve jogi jellegű fejezetekben is meg tud felelni. A második rész a munkabüntetések magyarországi történetét mutatja be. 1913-ban kodifikálták az első munkabüntetést, elsősorban az akkorra már megerősödött ipar és a városi népesség növekedésének egyik új jelenségére adott válaszként. Ezzel a jogi módszerrel igyekeztek szabályozni a csavargók, munkanélküliek és más kétes elemek hirtelen megugrott számát. Más európai országokban is ekkor erősödött meg ez a probléma, amelyre persze már korábban is keresték a megoldást. Már 1867-ben felmerült a gondolat, hogy a bűnelkövetés hátterében gyakran az iskolázottság és képzettség hiánya állt, tehát a szankciórendszernek az újabb elkövetést megelőző képzést, vagyis mai szóval a munka világába történő bevezetést kell valamilyen

kényszerítő intézkedésként bevezetni. Persze a dologházak bevezetése nem ment zökkenőmentesen. A kezdeti lelkesedés után az derült ki, hogy anyagi eszközök híján a fegyházakban történő munkavégzésben merült ki a reményt keltő, formabontó új büntetési mód végrehajtása.

A második világháború alatt és után újabb jelentésárnyalatokat kapott a munka és a büntetés együtt szerepeltetése. A munka fogalma is más színben tűnt fel. A hatalmat elvileg birtokló munkásság egy részét – bár tőkés híján mindenki ide tartozott – mégis rá kellett kényszeríteni a munkára. A szovjet minták követése kapcsán a munkafegyelemre való nevelés vált a bíróságok egyik feladatává, felelevenítve a Pál apostoltól kölcsönzött és eltorzított jelzót: „Aki nem dolgozik, ne is egyék.” Emellett a „szocialista” büntetőtörvénykönyv egészének bizonyítania kellett azt a tételt is, hogy „a szocialista büntetőjog más, mint a Magyarországon eddig hatályban volt büntetőjog.” (139) A javító-nevelő munka elsődleges célja nem a szabadság korlátozása, hanem a különböző – öröklött – társadalmi osztályok és csoportok beolvasztása a munkásosztályba. (141) Az 1961-es V. törvény pedig olyan változatos – és mára elavult elnevezésű – bűncselekmények esetén tette főbüntetéssé a javító-nevelő munkát, mint például a „zugírászat” vagy „a pazarló gazdálkodás gondatlan alakzata”,. (147) Az 1980-as években pedig már külső vállalatoknál találtak helyet a rövid

karriert befutott szigorított javító-nevelő munka végrehajtásához.

A harmadik fejezet a hatályos büntetőjogi szankciókat vizsgálja. Itt már közérdekű munkaként szerepel a büntetéstípus, melynek angol neve – community service – sem véletlenül fordul elő több helyen is. A rendszerváltozás után már nem a szovjet minta volt az irányadó. A nemzetközi tapasztalatok között az angol-szász jog egyes elemei is átvehetők voltak. Az európai kitekintés a negyedik fejezet témája. A tanulmány azokat az európai jogrendeket vizsgálja a munkával kapcsolatos szankciók szemszögéből, melyek hasonlítanak a magyar rendszerhez. Bár a community service nemcsak nevében, hanem nagy múltú hagyományaiban is erősen amerikai és brit gyökerekből táplálkozik, e fejezet célja azoknak a példának ismertetése, „amelyek a magyar szabályozás továbbfejlesztésében, ismert és rejtett hibáinak feltárásában is segítenek.” (252)

Az ismertetett országok jellegzetes büntető szankcióit megtaláljuk eredeti elnevezésükön is az alfejezetek címében. Hollandia, Belgium, Franciaország, Norvégia, Svédország, Dánia és Finnország közérdekű munkát érintő törvényeiről olvashatunk összefoglalót. A bevezetés körüli viták mellett a szabályozás és a végrehajtás egyedi jellemzői is tanulságul szolgálnak a magyar büntetőjog szabályrendszerének fejlesztéséhez. Valójában itt kezd körvonalázódni a tanulmány valódi célja, hi-

szen nem elsősorban a munkabüntetések kultúrtörténetének ismertetését olvassuk – bár valóban ez a legolvasmányosabb rész –, hanem a lehetséges jogszabály-módosításokra mutató javaslatok indoklásának is megfelelő kitekintést. Ebben a tekintetben pedig a magyarországihoz legközelebb álló jogrenddel bíró országok büntetési rendszere adhatja a legkorszerűbb mintát, akár az átvehető, akár az elkerülendő megoldásokat vesszük figyelembe.

Az összefoglalásban Sipos Ferenc ennek fényében vonja le a magyar előzmények elemzéséből és a nemzetközi kitekintésből levont tapasztalatait. Az utolsó oldalakra hagyja anyagi jogi és eljárásjogi módosításokra tett *de lege ferenda* javaslatait, melyek valóban a büntetőjog és a törvényhozás szűk körének szólnak. Ha azonban az egész monográfiát végigolvassuk eljutunk idáig, még a jogi szaknyelvtől korábban idegenkedő olvasó is megérti a munkabüntetések szabályozásának és megvalósításának társadalmi jelentőségét. Természetesen nem gondolom, hogy a jogi szakirodalom ezen túl ki fogja szorítani a népszerű krimiszerzőket a könyvesboltok bejárata mellé elhelyezett polcokról, de a társadalmunk múltja és jelene iránt érdeklődők e kötetekben is találnak újdonságokat és érdekességeket.

Kovács Gergely
középiskolai tanár
DRK Gimnáziuma